

Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanılışı

Psychopathological Art and the Use of Art in Psychiatric Treatment

Latife UTAŞ AKHAN

ÖZ

Birey olarak yeryüzüne gelmekle toplumsallaşmak zorunda olan insanoğlu, çocukluk döneminden itibaren çevrenin, etik, estetik ve moral değerlerin etkisi altındadır. Bireydeki, çevre düzenine ve değerlerine karşıt düşünce, istek ve dilekler bilinçdışında bastırılır. Bastırılmış duygu ve düşünceler bilinçdışında görsel imajlar biçiminde simgelere dönüşür. Psikanalitik kurama göre, psikiyatrik hastalıklara neden olan iç kargaşalıklarına dair en arı ipuçlarını biçimlenmemiş simgeler verir. Psikiyatrik hastalıkların bazılarında, özellikle de psikozlarda; sözlü anlatımda gerilemeler olur. Zihni düşünce ile ilgili soyutlama ve sözlü dil patolojisine özgü semptomlar ortaya çıkar. Bu durumda görsel dil, grafik dil tek etkileşim aracı haline gelebilir. Bu gerçek, psikiyatrik alanda “Sanatla Tanı ve Tedavi” yönteminin temel ilkesini ve gerekçesini oluşturur. Spontan psikopatolojik sanatın üç fonksiyonlu yöntemi psikiyatrik hastalığı olan bireylerde sanatın kullanımını sağlar. Bilinç dışı ve bilinçaltındaki kargaşa ve çatışmaların spontan imajlarla grafik ve plastik ifadeler halinde yansımalarıdır ki bu teşhisi sağlar. Psikopatolojik sanatın ikinci fonksiyonu hastalığın gelişmesini izlemektir. Bir dizi sanat ürünü hastalığın oluşumunu adım adım takip etme imkanı verir. Bazen hastalığın klinik semptomları ortaya çıkmadan patolojik değişimler sanat eserine yansiyabilir. Üçüncü fonksiyon ise tedaviyi sağlamasıdır. Çevre ile bağlarını koparmış olan birey, kendisini kaotik bir dünyada bulur. Psikopatolojik sanat yönteminin uygulandığı süre içinde hastalar sanat ürünlerini, içinde kendilerini ve davranışlarını buldukları ve seyrettikleri bir ayna saymaya başlarlar. Psikiyatri hastalarının sanat çabaları uygun bir kontrol altında yürütülmediği zaman, hastalığı iyileştirmekten ziyade hastaların çevreden kaçışlarına yardımcı bir araç özelliğini kazanırlar. Bu nedenle, sanat terapistinin, müdahaleyle sessizlik arasındaki hassas dengeyi koruyarak terapötik bir yaklaşım içerisinde çok dikkatle ilerlemesi gerekir.

Anahtar Sözcükler: Sanat, Yaratıcılık, Psikiyatri, Psikopatolojik sanat

ABSTRACT

The human being has to socialize once he is born as an individual and is under the influence of the environment, and the ethical, esthetic and moral values since his childhood. The thoughts, wants and wishes of the individual that conflict with the environmental order and values are repressed outside the consciousness. The repressed feelings and thoughts are converted into symbols in the form of visual images outside the consciousness. Unformed symbols provide the purest hint regarding the internal conflicts causing mental disorders. There is regression in verbal expression in some psychiatric disorders and especially in psychosis. Symptoms specific for the abstract thoughts and verbal language pathology appear. Visual language as graphic language may become the single way of communication in such instances. This constitutes the rationale and main principle of “Diagnosis and Treatment by Art” in the psychiatric field. The three-function method of spontaneous psychopathological art enables the use of art in individuals with a psychiatric disorder. This is the projection of the complexes and conflicts that are subconscious or outside consciousness with spontaneous images as graphic and plastic expressions and enables making a diagnosis. The second function of psychopathological art is to monitor the disease progress. A series of artistic work enable the step by step monitoring of the disorder’s progress. Pathological changes can be reflected in the works of art even before the clinical symptoms of the disorder appear. The third function is enabling treatment. The individual who has severed connections with the environment is in a chaotic word. During the time the psychopathological art method is used, the patients start to see the artistic work as a mirror where they find and watch themselves and their behaviors. When the artistic endeavor of patients with a mental disorder does not take place under suitable control, it becomes a tool that helps the patient escape from the environment instead of making him better. The art therapist therefore has to be very careful within the therapeutic approach and keep a delicate balance between intervention and staying quiet.

Keywords: Art, Creativity, Psychiatry, Psychopathological art

Latife UTAŞ AKHAN (✉)

Bülent Ecevit Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Zonguldak, Türkiye
Bülent Ecevit University, School of Health, Department of Nursing, Zonguldak, Turkey
latifeutasakhan@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received : 22.06.2012

Kabul Tarihi/Accepted : 31.07.2012

GİRİŞ

Psikiyatrik hastalık kendini; toplum kurallarına uyma ve aile, okul, işyeri gibi toplumsal kurumlarla bağlantıları yürütmede yetersizlik, hastalığın gerçek yapısını sağlık profesyonellerine anlatma ve açıklamada, sözle anlaşma yeteneklerinin bozulması ve aksaması, kaygıların, tutarsız laf kalabalıkları içinde anlatılmaya çalışılması gibi şekillerde gösterebilir. İşte sözün yetersiz; hatta kafa karıştırıcı olduğu durumlarda sıklıkla kullanılmayan bazı iletişim araçları, hastanın keder ve kaygılarının gerçek yapısını derece derece ortaya koyabilir (Veliöğlu, 1965).

Yaratıcılık yalnızca resimde değil, hatta belki çok daha büyük oranda dilde, üç boyutlu biçimlerin oluşturulması ve düzenlenmesinde de kendini gösterebilir. Ruhsal bozukluklardaki yaratıcılığı incelerken, iki boyutlu yüzey üzerine yapılan resim, ipuçlarını daha kolay sağlayabilmektedir. Ruh hastalarının resimleri ya da başka sanat eserleri, hastalıklarının özelliklerini ya da çevreyle bağlantı kurabilme yeteneklerini açığa vurmada yararlıdır. Sanat terapisi özellikle serbestçe konuşmakta güçlük çeken hastalar için çok değerlidir. İnsanoğlu, çocukluk çağından bu yana çevresinin ve o çevredeki yasa ve töresel geleneklerin etkisi altındadır. Kişideki çevre düzenine ve töresel geleneklere karşıt olan istek ve dilekler, bilinçaltına ve bilinçdışına itilir. İtilme ilk çocuklukla başlar ve bütün hayat boyunca sürer. Sanat aracılığıyla, bilinçdışındaki temel düşünce ve duygular toplanarak, kelimeler yerine imajlar (görüntüler) olarak ortaya çıkar. Bastırılmış duygu ve düşünceler görsel imajlarla sembolleşerek ifade imkânı bulur. Sanat yönünden eğitilmiş olsun olmasın, her kişinin kendi içsel çatışmaları, bastırılmış duygularını görsel biçimlerle ortaya koyabileceği kabul edilir. C.G. Jung yaratıcılığı “bilinçdışı süreçlere bağlı olarak” ele almakta ve imajinasyonu terapötik diyalogta bir köşe taşı olarak görmektedir. Bu süreçlerin belirtilerini Jung, resimlerdeki kaotik çok yönlülükte, resimlerdeki düzende, açık ve koyunun kontrastında, sağ ve solun zıtlığında izlemektedir (Babaoğlu, 1988; Roditi, 1988).

Psikopatolojik sanat, yaratıcılık kavramının psikiyatri hastalarının tedavi, teşhis ve hastalığın gidişatı süreçlerinde kullanılmasıdır. Başka bir anlamıyla “ham sanat”tır. Yani, sanat konusunda hiçbir eğitim almamış olan psikiyatri hastalarının yaratıcılıklarını tedavi, teşhis süreci içinde ifade imkânı bulmalarınıdır. Sanat, hastaya, dikkatini daha tehlikeli ve yıkıcı çabalardan başka yöne çeviren bir uğraşma imkânı verir. Sanat çabaları, sadece teşhiste yardımcı olabilecek bilgiler getirmekle kalmaz; bunun yanı sıra uğraştırma yoluyla tedavi olarak iki farklı yönden fayda sağlayabilir.

SANAT TERAPİSİNİN TARİHÇESİ

Sanat terapisinin tarihçesine bakıldığında, 3 ana gelişme döneminden söz edilmektedir: bu dönemlerin birincisi hastane ortamında sanatı bir terapi olarak kullanma fikrinin ilk olarak gelişmeye başladığı; dışavurumculuğun öne çıktığı 1930’ların sonlarıyla 1950’lerin başları arasındaki zaman dilimidir. Avrupa’da sanat terapisi olarak bilinen yaklaşım ikinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan gereksinimlerden doğmuştur. Hem psikoterapi hem sanat terapisi savaşta travmatize olmuş kişilerin (esas olarak silahlı kuvvetler personeli) rehabilitasyonuna yönelik girişimlerde kullanılmıştır. 2. Dünya savaşı psikiyatrik

uygulamada birçok yeni ve etkili görüşün ortaya çıktığı bir dönemdir. Savaş deneyimleri sonucunda, geleceğe yönelik bir dizi rehabilitasyon girişimi başlatıldı. Bunlar arasında psikiyatrik bakımı topluma, en azından ayakta tedavi hizmeti veren genel hastanelere kaydırmak da vardı. Akıl hastanelerinde sanatla tedavi de bunun bir uzantısı olarak başlatıldı. Bu sıralarda, savaş sonrası toplumun acıya artmış duyarlılığı ve eskiye ait her şeyi değiştirme eğilimi, iç dünyasındaki acıyı çarpıcı bir aldırmaçlıkla dışa savuran psikotik sanata karşı, ilgi ve hayranlığı desteklemiş olabilir. Bu dönemde, sanat tedavisinin amacı, hastanın kendini dışa vurarak rahatlamasıydı. Hastaların, dikkati üzerinde hissetmeden çalışabilecekleri kadar geniş bir mekân ve her hasta için yeterli bir alan ayrılmış, resim malzemeleri ve masası konmuş, terapistlerin sessiz gözlemciliğinde, hastaya hiç müdahale etmeden resim yapmaya yönlendirme seçilmişti (Killick, 1993; Yazıcı, 2006).

İkincisi, 1960 başlarından 1970 sonlarına kadar olan dönemdir. Bu, İngiliz sanat terapistleri derneğinin kurulmasıyla birçok sanat terapistinin antipsikiyatri hareketini ve hümanistik terapötik düşünce okullarını desteklediği dönemdir. Bu dönemde deliliği neyin oluşturduğuna dair kabul görmüş fikirlere meydan okunmaya başlandı. Bu evrede sanat terapisi ise, psikanaliz özellikle Jungien yaklaşımların etkisine girdi. Jung’un kendisi de bir heykeltıraş ve sanatçıydı. Dili önemseyen Freudyen ekollerden farklı olarak, psişenin kendini ortaya koyduğu bir ilkel form gibi gördüğü imgeyi önemsiyordu. Bu anlamda da deliliği, yalnızca psikolojik bir yıkım olarak değil, aynı zamanda zihnin katmanları üzerindeki örtüyü kaldırarak içsel doğayı ortaya çıkaran bir süreç olarak görüyordu. (Gilliam, 1990; Killick, 1993; Yazıcı, 2006).

Son olarak 1980 sonrası üçüncü dönemde yani günümüzde ise, sanat terapistlerinin kamu kesiminde birçok yasal değişiklik yaşadığı, çalışmalarının giderek profesyonelleştiği dönemdir. İlk iki dönem, sanat terapistlerine her terapötik çalışmada aynı özenli yaklaşımda bulunma mirasını bıraktı. Sanat terapistleri, yaptıklarının bir oyalanma ya da uğraşı terapisi olmadığını, serbest çağrışımla işleyen bir boşalım, iletişim kurma, yorumlama yöntemi olduğunun söyleyerek, çeşitli psikoterapi yaklaşımları içinde yer almaya çalıştılar. Bu dönemde teknik sorunlar öne çıktı. 1980’lerin ikinci yarısı ve 1990’ların başlarında ağır ekonomik koşullar da psikiyatrik uygulamada tepkisel bir geri adımla çaktı. Terapötik bir yaklaşımla genel tedavi felsefesinin nasıl bütünleştirileceği sorunu sanat terapistlerini meşgul etmeye başladı. 1991 ile 1995 arasındaki dönemde kamu kesiminde çalışan diğer profesyoneller gibi sanat terapistleri de kendilerini kamu hizmetlerinde çok uzun süren bir yeniden örgütlenme olgusuyla karşı karşıya buldular. Artık, kamu hizmeti birimlerinde tedavi alanında çalışan kişilerin dikkatlerini terapötik ilişkilerin yanı sıra çalışmalarının politik ve ekonomik koşullarını anlamaya da yöneltmeleri gerekmektedir (Killick, 1993; Killick & Schaveiren, 2003; Yazıcı, 2006).

TERAPÖTİK İLİŞKİ ve SANAT TERAPİSİNİN FONKSİYONU

Sanat terapisi, diğer tedavi türlerinden farklı olarak uygulamalarda hastaların yaratıcı faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle, bireylerin tedavilerine etkin bir şekilde katılma olanağı sağlar.

Sadece ilaç tedavisinin yapıldığı ve hastanın alıcı pozisyonda olduğu edilgin tedavi yapısında hasta, bakımını sağlık personeline ya da kendisine bakım veren yakınlarına devretmiş durumdadır. Edilgin tedavi anlayışında profesyoneller, bireye parçalara ayrılması, tanı konması ve manipüle edilmesi gereken nesne gözüyle bakabilmekte; danışan merkezli bir psikoterapi biçimini uygulamakta zorluk çekebilmektedirler (Killick& Schaveiren, 2003). Sanat terapisinin de içinde bulunduğu etkin tedavi anlayışında ise, hasta izler ve imgeler yaratarak daha önce var olmamış bir şeyin var olmasına neden olur. Çünkü görsel sanat nesnelere oluşturulması için hastanın bir eylemde bulunması gerekir. Ne yapacaklarına ve nasıl yapacaklarına kendileri karar verirler. Yaptıklarının kabul edilebilir olduğunu, ve gereksiz görülmediğini fark edebilirler. Sağlık personeli ile iletişim kurabileceklerini ve anlaşılacaklarını keşfederken, kendisi de tedavisine katılma imkanı bularak danışan merkezli bir bakım verilmesi sağlanır. Sanat psikoterapisi, benlik değerindeki hasarı onarabileceği gibi, terapistin uygun geri bildirimleri ile bireyin içgörüsü, farkındalık ve iletişim becerisinde artış sağlanabilir. Sanat etkinlikleri, oyalanma veya bir hobi aracı değil, terapötik tedavinin bir parçası konumundadır (Killick, 1993; Killick& Schaveiren, 2003). Terapötik ortamdaki somut nesnelere ve resimlerdeki imgeler, hastayla terapist arasındaki boşlukta işlev görürler. Sanat nesnesi terapötik boşluktaki ara bölgeyi kaplar ve simgesel bir ilişkinin doğmasına olanak sağlar. Simgesel işlev, kısmen sanat nesnesinin sağladığı güvenlik aracılığı ile ortaya çıkar. Bir dizi resim ya da boya ve çamurdan yapılmış bir imge hastanın kısmen hatırladığı konuşmalardan çok daha güvenilir ve anlamlı bir kayıt oluşturarak dolayım işlevi görür. Diğer bir insanla doğrudan ilişki kurmak kırılğan bir kişilik için fazla tehditkar olabilir; ancak bir dolayım nesnesi aracılığıyla ilişki kurulabilir. Sanat, terapötik ilişkide dolayım sağlar. Başlangıçta hasta ile terapist arasında var olmayan bir uzam yaratır. Bilinçdışını bilince getirmede ve ilişkiyi kolaylaştırmada önemli bir rol oynar (Wilson, 2001). Sanat, çok cepheli bir etkileşim nesnesidir. Duygusal olarak bloke olmuş veya spesifik bir kişiye veya ortama karşı duygularını ifade edemeyen hastada semboller, çok fazla suçluluk duygusu yaratmadan bu ortam ya da kişi ile ilgili emosyonlarının ortaya çıkmasına neden olabilir. Sözcüklerin bir imgeye hiçbir şey ekleyemedikleri zamanlarda etkileşim nesnesi olan sanat eseri bireyin kendisini ifade etmesinin canlı ve güçlü bir yorumu olabilmektedir. Örneğin; hasta intihar girişiminde bulunduysa daha sonra boya ya da kalem kullanarak bunu kağıda yansıtarak farklılaşmamış durumunu resimle eyleme koymuş olur. Birey, sanat terapi aracılığıyla ifade edemediği kötü olma ve suçluluk duyguları ile yüzleşerek katarzis sağlanır. Bir kez kişiliğin bastırılmış kötü yönleriyle yüzleştikten sonra, yaratıcı yönlere geçiş süreci başlayabilir (Aydın, 2010; Killick, 1993).

RESİMSEL SANAT ÜRÜNLERİNİN KULLANILIŞI

Yaratıcı işlev yalnızca resimde değil, dilde, yani sözsözsel ve yazınsal yaratıcılıkta, heykelde, müzikte de gösterilebilir. Ancak, iki boyutlu düzey üzerine yapılan resim, psikiyatrik hastalıkların teşhis ve tedavi sürecinde ipuçlarını daha kolay sağlayabilmektedir. Bu bakımdan resim yapma ve resimlerin psikopatolojik sanatta kullanımı daha yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resimle terapi, Sigmund Freud ve Carl Jung'un teorilerinden gelişerek, hastalıkların başlangıcı ve kişilik kavramları ile ilgili başka bir bakış açısı kazanmamıza yol açtı. İlk olarak, Amerika ve İngiltere'de aynı zamanlarda ortaya çıkan bir kavramdır. Konu ile ilgili yazılı metinlerin oluşması ve psikiyatri hastalarına teorik ve klinik katkının sağlanması 1940 ve 1950'li yıllara rastlamaktadır. 1940 ve 50'li yıllarda akıl hastanelerinde bu konuda gönüllü çalışan kişiler, hastaların resimle terapisi konusunda psikiyatristleri ikna etmişlerdir (Rosalie, 2004). 20. Yüzyılın başlarında, psikiyatristler, hastanın sanat konusunda eğitimi varsa, sanat ve hastalık arasında bir bağlantı olduğunu görmeye başladı. Aynı zamanda, sanat eğitimcilerinin keşfetmekte olduğu özgür ve spontan sanat ifadesi, çocukların ruhsal ve sembolik iletişimini temsil ediyordu (Glaister, 1994).

O zamandan beri, sanat terapisi birçok popülasyonda tedavi, değerlendirme ve iletişim metodlarında önemli ve etkili bir profesyonel alana dönüştü.

SANAT ve DEFORMASYON KAVRAMI

Her sanat eseri bir "deformasyon"a dayanır. Yani biçimler, iç anlatım ve iç denge amacıyla değiştirilir. Bu biçim değiştirme sırasında kullanılan yöntemler, diğer bütün psikoterapi yöntemleri gibi birer iletişim türüdür. Hasta bu yöntemlerle hem terapistle yönelik olarak bir mesaj verir hem de kendi dışavurumu ile terapiye katılır. Yorumu güç olan, resimde doğal olarak yapılması gereken deformasyonun derecesini patolojik ya da sağlıklı olarak değerlendirebilmektir. Ruh hastalarının tedavisinde sanatın kullanımında çeşitli açılardan irdeleme ve inceleme gerekmektedir (Babaoğlu, 1988; Tuncer, 1965).

Dört kriterdeki bozulma (deformasyon), tanısız değer taşıdığı gibi, bu bozulmaların zaman içinde onarımı da prognostik değer taşır.

SAHA: Resmin, resim alanı üzerine konumlandırılışı: Resmin, tuval ya da resim kağıdının kenarlarına olan uzaklığı, resmi meydana getiren parçalar arasındaki mantıklı bir bütünlük ve tamamlılık duygusunun oluşumu. Hastanın bu yüzeyden faydalanma şekli psikozun derinliğine göre değişir. En ileri regresyon halinde tamamen organize olmamış bir saha vardır. Belirli bir şekil görülmez. Renkler geniş, soluk, nüanssız lekeler halinde kullanılır. Figürler tamamen kaybolmuş, sahayı kaotik bir fon doldurmuştur (Kingsley, 1995).

Örnek olarak; ağır psikozlarda resmi meydana getiren öğelerin bütün kağıda, aralarında fazla bir bağ bulunmadan serpiştirilmesi, kağıdın kenarlarına kadar sayısız ufak figürle resmin doldurulması oldukça patognomiktir. Hastalık daha hafif basamakta ise ya da durumunda düzelme varsa, subjektif bir saha kavramı görülür. Burada artık figür- fon münasebetleri belirleme, şekilli elemanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak şekiller gerçekliğe tamamen uymaz. Nitekim normal kimselerde ve ressamalarda yapılan deneylerde çeşitli ilaçların etkisiyle dış dünya algısının değişmesine paralel olarak aynı tip bozukluklar tespit edilmiştir. Kişinin daha önceki stili ne olursa olsun, ortaya çıkan bozukluklar hep aynı karakterdedir.

Saha kavramının bozulmasına yol açan psikopatolojik mekanizmalar:

- Psikotik hastada önce dış dünyanın algılaması bozulmuştur. Buna bağlı olarak da psikotiğin eserlerinde dış dünyaya ait şekiller deforme olmuş, gerçek anlamlarını kaybetmiş, figür- fon düzeni bozulmuştur.
- Psikotik hastanın ilkel, arkaik düşünce basamağına itilmiş olması nedeniyle soyutlaştırmaya meylin görülmesidir (Babaoğlu, 1988; Kingsley, 1995).

ZAMAN: Psikotiklerde zaman kavramı bozulmuştur. Mesala manik hasta ne geçmiş, ne de gelecek endişesi olmadan aktüel zamanı yaşar. Şizofreni hastasında ise psikozun yarattığı derin regresyon içinde aktüel zaman kavramını kaybederek en eski, en ilkel zamanı yaşar. Bu durum, resimlerde eski çağlara ait konuların çizilmesi, eskiye ve yeniye ait konuların aynı tabloda bir arada bulunması ile kendini gösterir. Zaman faktöründeki bu regresyon, ilkel düşünce basamağına itilmiş psikotiğin bir nevi gerçeklikten kaçışıdır. Artık zevk vermeyen, uyuşulamayan dünyaya karşı düşmanca bir sırt çeviriştir.

HAREKET: Saha ve zaman faktörlerine sıkıca bağlıdır. Her türlü hareket belirtisinin yokluğu kronik şizofren desenleri için karakteristiktir. En derin regresyon halinde tam bir hareketsizlik vardır. Birbiri ardınca geniş lekeler halinde soluk renkler hareketsizlik izlenimini artırır ve hiçbir duygusal ifade taşımazlar. Tedavi süresince hareketin serbestlik kazanması prognoz için çok iyi bir işarettir (Wilson, 1993).

RENK: Renk konusunda da aynı denge duygusu bütünlüklü renklerin dengeli kullanımıyla kendini belli eder. Basit organik nedenli algı kusurları nedeniyle renk körlüğü dikkatle ayırt edilmelidir. Bütünlüklü renklerin dengelenmesi ve sıcak- soğuk renklerin mantıklı bir düzenle kullanılması insanın özelliğidir. Hele pastel renklerin değerlendirilebilmesi hastanın sağlık yolunda var gücü ile çaba sarf ettiğini, kendi tedavisine aktif olarak katıldığını gösteren bir bulgudur. Sıcak tonda renkler ekstrovert (dışa dönük) yapıyı, soğuk tonda renkler ise introvert (içe dönük) yapıyı belirtir. Ton farkı göstermeden geniş yüzeyleri kaplayan soluk renkler affektif boşluğu gösterir. Renklerin belirttiği manalar daima iki yönlüdür. Mesela kırmızı pozitif olarak sevinç ve kudret sembolü, negatif olarak da agresyon sembolüdür. Ancak bütün bunlara rağmen renklerin resmin yapısı ve içeriğiyle birlikte bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir (Babaoğlu, 1988; Kingsley, 1995).

Bu çalışmada, psikopatolojik sanatın psikiyatri hastalarında yararlı olduğu noktalar üzerinde durulmuş ve patolojik sanat eserlerinin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken konular belirtilmiştir. Psikiyatri kliniklerinde, resimle ve diğer

sanat dalları ile çalışmanın, hastaların tedavi ve teşhis süreci ile hastalığın gidişatının yorumlanmasında sağlık profesyonellerine; kendilerini ifade olanağı bulabilme açısından ise hastalara olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- American Art Therapy Association, Inc. (2003). Erişim: Ağustos 2012, <http://www.arttherapy.org>.
- Aydın, B. (2010). Tıbbi Sanat Terapisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 69-83.
- Babaoğlu, A. (1988). Psikopatolojik Sanat II. Resimsel Sanat Ürünlerinin Analiz Ögeleri. *Düşünen Adam Dergisi*, 2(3), 202-204.
- Gillam, T. (1990). Creative Arts as Therapy. *Nursing*, 4(19), 37-39.
- Glaister J. (1994). Projective Drawings: Helping Adult Survivors of Childhood Abuse Recognize Boundaries. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services* 32(10), 28-34.
- Killick, K. (1993). Working With Psychotic Processes in Art Therapy. *Psychanalytic Psychotherapy*, 7(1), 25-38.
- Killick, K., Schaveiren, J. (2003). Sanat Psikoterapi ve Psikoz. Yelkovan Yayıncılık.
- Killick, K. (1995). Working with psychotic patients in art therapy. J. Ellwood (Ed.), *Psychosis: Understanding and Treatment*. London: Jessica Kingsley.
- Parman, T. (2005). *Sanatsal Yaratıcılık, Psikanaliz ve Psikopatoloji*. Türkiye Psikiyatri Derneği 9. Bahar Sempozyumu, Antalya.
- Roditi, E. (1988). Tedavide Sanat, 8. Sayı, Eczacıbaşı İlaç Firması Yayınları.
- Pratt, R. R. (2004). Art, dance and music therapy. *Physical medicine and rehabilitation clinics of North America*, 15(4), 827-841.
- Tuncer, S. (1965). Psikopatolojik Sanatın Klinik Uygulaması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 2(3), 1-15.
- Velioğlu, S. (1965). Klinik Uygulamada Psikopatolojik Sanat. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 2(1), 50-52
- Yazıcı, O. (2006). *Çiğlık Işıklı Buluştuğunda*. Psikiyatri Hastalarının Görsel Sanat Ürünleri. Astra Zeneca İlaç Şirketi.
- Wilson, L. (1995). Symbolism and Art Therapy. Symbolism's role in the development of ego functions. *American Journal of Art Therapy*, 23(3), 79-88.
- Rubin J. A. (2001). *Approaches to Art Therapy: Theory And Technique* (2nd ed., pp. 40-53). Philadelphia: Routledge.
- Winnicott, D.W. (2007). *Oyun ve Gerçeklik*. Metis Yayınları.